

УДК 339.9

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/158-19>**Акименко О. Ю.**кандидат економічних наук, доцент,
Чернігівський національний технологічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0323-5978>**Akyumenko Olena**

Chernihiv National Technological University

ПРИНЦИПИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА

У статті доведено необхідність застосування принципів реалізації організаційно-економічного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислового виробництва та узагальнено основні наукові погляди щодо визначення сутності зовнішньоекономічної діяльності, під якою пропонується розуміти діяльність, орієнтовану на довгострокове співробітництво учасників зовнішньоекономічної діяльності (держави на всіх рівнях управління, суб'єктів господарювання, міжнародних організацій, громадськості, засобів масової інформації тощо) та організацію взаємовигідного співробітництва з іншими країнами для досягнення соціально-економічного зростання в умовах глобалізації, інтернаціоналізації та цифровізації. Розглянуто принципи реалізації організаційно-економічного механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності та запропоновано власні, серед яких: структуралістичність; онтологічна алгоритмічність; колегіальна компліментарність; ідентично-консюмерський принцип.

Ключові слова: принципи, промислове виробництво, зовнішньоекономічна діяльність, організаційно-економічний механізм, регулювання.

PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISM OF REGULATION OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF INDUSTRIAL PRODUCTION

The article proves the need to apply the principles of organizational and economic mechanism of regulation of foreign economic activity of industrial production and summarizes the main scientific views on defining the essence of foreign economic activity and presents their set of information-globalization, communication-motivational and institutional-organizational approaches. It is proved that the information-globalization approach to the study of foreign economic activity is based on a set of guidelines for the international division of labor, globalization of world economic relations and priorities and norms of behavior of participants in world economic activity. According to the communication-motivational approach, the purposeful communication interaction of all participants in the process of foreign economic activity is ensured, the focus of which is aimed at achieving the strategic goals of the country. Foreign economic activity according to the institutional and organizational approach is one aspect of foreign economic relations and a certain system of economic and production activities of economic entities with the inclusion of organizational and commercial tasks. The author's definition of the term "foreign economic activity" is given, which is proposed to mean activity focused on long-term cooperation of participants in foreign economic activity (state at all levels of government, business entities, international organizations, public, media, etc.) and organization of mutually beneficial cooperation with others. countries to achieve socio-economic growth in the context of globalization, internationalization and digitalization. The principles of realization of the organizational and economic mechanism of regulation of foreign economic activity are considered and own, among which: structuralism; ontological algorithmicity; collegial complementarity; identical-consumer principle. A schematic interpretation of the organizational and economic mechanism of development of foreign economic activity of economic entities is given. The author's definition of the term "organizational and economic mechanism" is given, which is proposed to mean a flexible system of interrelated goals, resources, market conditions, components of organizational and economic content, management principles and design methods adapted to changes in the external environment, development, implementation of the program of development of foreign economic activity of industrial production.

Keywords: principles, industrial production, foreign economic activity, organizational and economic mechanism, regulation

JEL classification: F02, F15

Постановка проблеми. Структурні зміни в розвитку національних економік країн світу, спричинені процесами глобалізації зовнішньоекономічних відносин суб'єктів господарювання визначили стратегічні орієнтири економічного піднесення на основі побудови організаційно-економічного механізму регулювання та забезпечення ефективного розвитку зовнішньоекономічної діяльності (далі – ЗЕД), як на рівні світової, так і національної економік.

Безумовно, результативність функціонування наявних моделей зовнішньоекономічних відносин залежить від ефективності механізмів регулювання як нормативно-правового, кадрового, ресурсного, так і організаційно-економічного спрямування. Тому, необхідним науково-методичним завданням вважаємо саме розробку ефективного організаційно-економічного механізму регулювання ЗЕД, здатного нівелювати проблеми, пов'язані із нарощуванням всіх видів ресур-

сів забезпечення ЗЕД промислового виробництва, що призведе до посилення позицій вітчизняних промислових товаровиробників на міжнародних ринках та створення умов для сталого економічного розвитку національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висвітлення проблем сучасної ЗЕД та формування механізму її регулювання здійснювалося багатьма вітчизняними науковцями, серед них: І. Амоша, І. Бураковський, А. Гальчинський, О. Гребельник, В. Геєць, Ю. Козак, А. Кредісов, А. Крисоватий, Ю. Макогон, О. Онищенко, Ю. Орловська, Є. Савельєв, В. Сіденко, В. Суторміна та ін. В полі зору вчених знаходяться питання загальної зовнішньоекономічної політики держави, державного регулювання ЗЕД, аналізу зовнішньоторговельної політики. Однак, незважаючи на високий рівень наукових доробок в частині формування системи регулювання ЗЕД, поглибленого вивчення потребує синергія взаємопов'язаних принципів регулювання ЗЕД. Завдяки використанню принципів регулювання ЗЕД можливе досягнення об'єднання прямого законодавчого регулювання експортної та імпоротної діяльності господарюючих суб'єктів з економічними важелями (податками, ставками мита, декларуванням товарів, обов'язковою реалізацією частки валюти і ін.) та захист і покращення структури внутрішнього ринку [1]. Зважаючи на недостатню наявність в науковій літературі дослідження виявленої проблематики загалом та в прикладному аспекті до ЗЕД промислового виробництва, та з урахуванням першочерговості вирішення проблем, пов'язаних з підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що сприяє як вільному руху капіталів, так і суттєвому поштовху розвитку вітчизняної економіки, вважаємо за необхідне поглибити наукові розвідки цих питань.

Формулювання цілей статті. Мета цього дослідження полягає у спробі теоретичного узагальнення, систематизації та обґрунтуванні принципів реалізації організаційно-економічного механізму розвитку ЗЕД промислового виробництва.

Вклад основного матеріалу дослідження. ЗЕД за своєю економічною суттю, як діяльність побудована на взаємовідносинах між суб'єктами господарювання України та іноземних держав, що має місце як на території України, так і за її межами, виступає одним з головних елементів співробітництва держав у сфері міжнародних економічних відносин, вагомим чинником зростання національної економіки та сприяє включенню економік окремих країн у систему світового господарства та міжнародного поділу праці.

У вітчизняній практиці активне застосування поняття ЗЕД датоване періодом 1986–1987 рр., що був ознаменований початком проведення зовнішньоекономічних реформ, спрямованість яких була направлена на децентралізацію державної зовнішньої торгівлі та перехід від системи міжурядових зовнішньоекономічних зв'язків до суверенного здійснення зазначеної діяльності суб'єктами господарювання – виробниками експортної продукції. І саме перспективність зовнішньоекономічної політики України та її вагома роль у трансформації економіки держави, яка покладена в основу державної економічної політики, змотивували органи державної влади до розширення міжнародної

співпраці України з державами членами ЄС, урядами ключових торговельних партнерів України, а також міжнародними організаціями.

Узагальнюючи різні погляди науковців на підходи щодо дослідження ЗЕД та припускаючи можливість реалізації ЗЕД на більш високих рівнях, ніж суб'єктів господарювання, вважаємо доцільним представити основні наукові погляди щодо визначення сутності ЗЕД сукупністю інформаційно-глобалізаційного, комунікаційно-мотиваційного та інституційно-організаційного підходів.

Так, відповідно до інформаційно-глобалізаційного підходу ЗЕД, що має відношення до глобального рівню, базується на сукупності орієнтирів міжнародного поділу праці, глобалізації світових економічних відносин та пріоритетах і нормах поведінки учасників світогосподарської діяльності. Вважаючи, що глобалізація в дослідженнях постає найважливішою характеристикою сучасної світової системи та виступає однією з найбільш впливових сил, за якої спостерігається взаємозалежність структур національного виробництва і фінансів, прискорення результативності укладених і реалізованих зовнішніх угод є очевидним.

Згідно комунікаційно-мотиваційного підходу здійснюється забезпечення цілеспрямованої комунікаційної взаємодії всіх учасників процесу здійснення ЗЕД, спрямованість якої направлена на досягнення стратегічних цілей країни у відповідності з довгостроковою національною стратегією задля подальшого розвитку економічного співробітництва з іншими державами на основі принципів, серед яких:

- цілісність зусиль – інтеграція та координація комунікаційної діяльності;
- доступність – усвідомлення дій інших суб'єктів ЗЕД;
- зацікавленості – прагнення отримувати найбільший потенційний прибуток;
- спрямованість на результат – відображення очікуваного результату;
- безперервність – ретельний і постійний аналіз, систематичне коригування плану дій щодо здійснення умов ЗЕД;
- мотивація – структурування ефективного мотиваційного механізму активізації ЗЕД для реалізації можливостей господарюючого суб'єкта на світовому ринку.

ЗЕД згідно інституційно-організаційного підходу являє собою, з одного боку, один аспектів зовнішньоекономічних зв'язків, з іншого – певну систему господарської та виробничої діяльності суб'єктів господарювання з включенням завдань організаційного, комерційного спрямування, які передують здійсненню зовнішньоекономічних операцій суб'єктами ЗЕД.

Резюмуючи, під ЗЕД пропонуємо розуміти діяльність, орієнтовану на довгострокове співробітництво учасників зовнішньоекономічної діяльності (держави на всіх рівнях управління, суб'єктів господарювання, міжнародних організацій, громадськості, засобів масової інформації тощо) та організацію взаємовигідного співробітництва з іншими країнами для досягнення соціально-економічного зростання в умовах глобалізації, інтернаціоналізації та цифровізації.

Є підстави вважати, що історія розвитку взаємодії суб'єктів господарювання із зовнішнім середовищем виникла в епоху меркантилізму, в період зародження капіталістичних відносин та формування перших ідей щодо врахування дії чинників середовища функціонування у діяльності господарюючого суб'єкта. Основні етапи розвитку взаємодії суб'єктів економічних відносин з факторами середовища представлено на рис. 1.

Очевидним стає те, що ЗЕД притаманний практичний прояв зовнішньоекономічних зв'язків, необхідною умовою стимулювання яких є регулювання ЗЕД з боку держави.

Проведене дослідження генезису теорії регулювання ЗЕД промислового виробництва в теорії економічної думки дало підстави з'ясувати, що формування системної теорії регулювання ЗЕД промислового

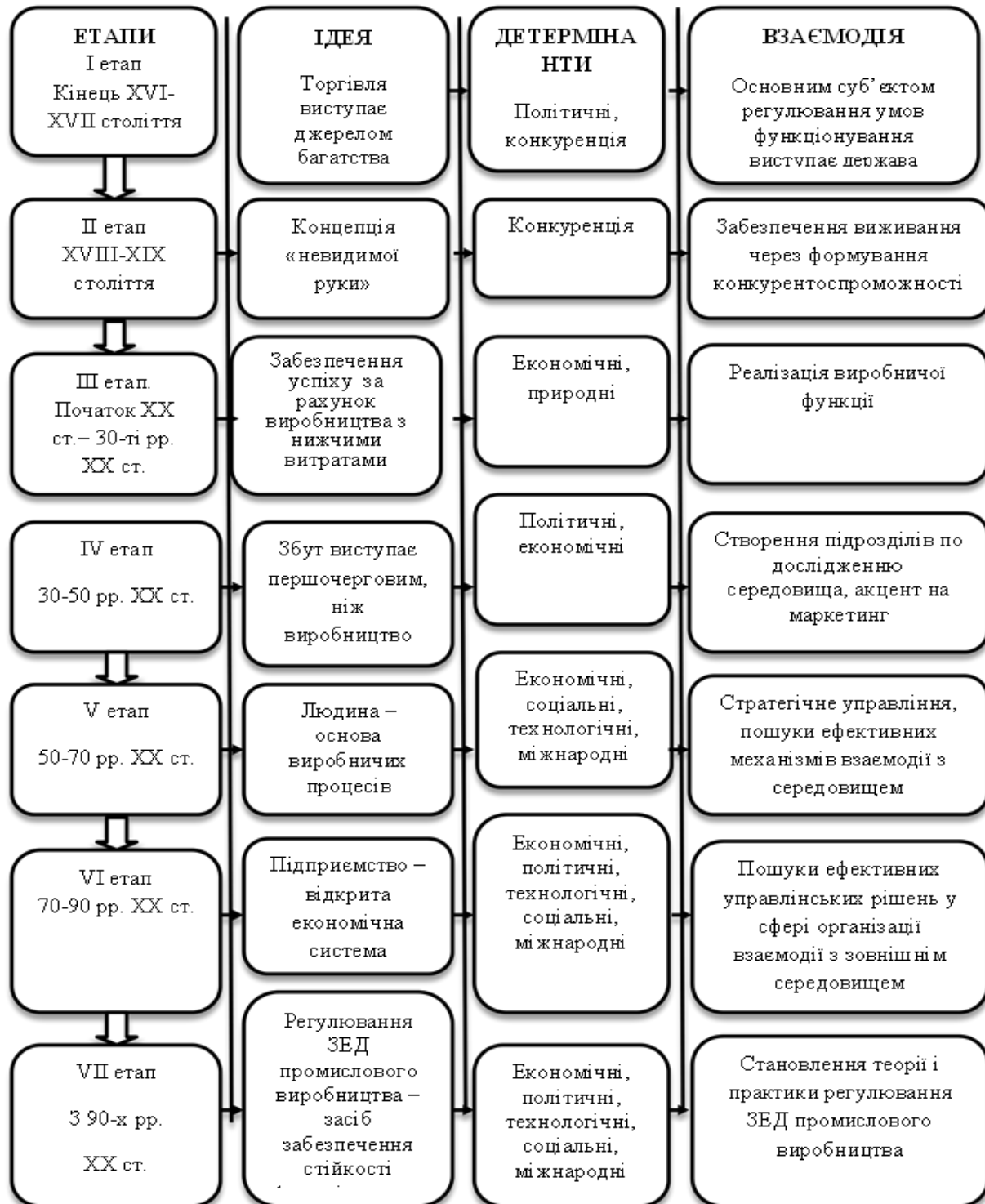

Рис. 1. Ретроспективний аналіз ключових етапів взаємодії суб'єктів економічних відносин з факторами зовнішнього середовища

Джерело: побудовано автором на основі [2]

Рис. 2. Генезис теорії регулювання ЗЕД промислового виробництва у теорії економічної думки

Джерело: побудовано автором на основі [2]

виробництва та адаптивного управління має ґрунтуватися на основі рефлексивного та комплексного підходів (рис. 2).

За сучасних умов розвитку ринкових відносин та інтеграційних процесів, дослідження перспектив виходу вітчизняних товаровиробників на ринки Європейського Союзу є актуальним, оскільки очевидна необхідність активізації ЗЕД, яка відіграє вирішальну роль в умовах посилення інтеграційних процесів, забезпечує передумови активного розвитку підприємств на інноваційній основі, визначає конкурентні переваги на світовому ринку товарів та послуг через упровадження комплексу сучасних форм, методів міжнародних економічних відносин та зовнішньої торгівлі [3].

За таких економічних умов актуалізується необхідність розширення присутності продукції вітчизняних промислових товаровиробників на світових ринках, що вимагає підвищення їх конкурентності до рівня держав-членів ЄС. З цього приводу постає питання про необхідність дослідження системи принципів реалізації механізму регулювання ЗЕД промислового вироб-

ництва, адже виробничо-економічні відносини мають підпорядковуватися механізму, що діє відповідно до сучасного стану й проблематики розвитку з урахуванням дії об'єктивних законів і суспільних потреб.

Системний підхід в реалізації ЗЕД зумовлює використання сукупності принципів:

- *національних принципів* [4]: суверенітет у здійсненні ЗЕД; свобода зовнішньоекономічного підприємництва; юридична рівність і недискримінація; верховенство закону; захист інтересів суб'єктів ЗЕД; еквівалентність обміну; неприпустимість демпінгу;
- *підкорегованих та узагальнених загальноекономічних принципів* [5; 6]: цілісність; потенційні здібності; довговічність, емпіричність; взаємовигідний симбіоз; добірність; збалансованість; гармонійність;
- *специфічних принципів*: емерджентність; територіальна недоторканість всіх країн учасниць зовнішньоекономічних зв'язків; ієрархічність та діагностичність; зв'язаність суб'єктів зовнішньоекономічних зв'язків; сумлінність у виконанні вимог зовнішньоекономічних договорів та дотримання вимог законодавства; альтернативність; структуралістичність; онтологічна алго-

ритмічність; колегіальна компліментарність – «СоСо»; ідентично-консюмерський принцип (на рис. 3 доцільно навести тільки специфічні принципи).

Наведемо характеристику деяких з них. Так, поглиблюючи дослідження обраного напрямку, під структуралістичністю розуміємо принцип формування багаторівневих відносин інститутів влади (на всіх рівнях управління), господарюючих суб'єктів, а також міжнародних інституцій, членом яких є Україна, з виокремленням сутнісних ознак стійких зовнішньоекономічних зв'язків між задіяними суб'єктами зовнішньоекономічного спрямування.

Онтологічна алгоритмічність розглядається, як принцип спільного використання суб'єктами ЗЕД загального розуміння структури інформації, сформованої відповідно до міжнародного географічного поділу праці, різноманітних господарських зв'язків різних країн та формалізування складних процедур відбору.

Саме колегіальна компліментарність, як принцип взаємодоповнення, ґрунтується на зв'язках і взаємодіях суб'єктів ЗЕД, які, по-перше, мають впорядкований характер; по-друге, безперервну об'єднаність спільною місією; по-третє, спрямованість на забезпечення цілісності, внутрішньої диференціації, самоідентифікації, саморозвитку економічних систем у процесі поступової комплементарної інтеграції в систему економічних зв'язків вітчизняних підприємств та залучення іноземних інвестицій в економіку держави.

Ідентично-консюмерський принцип – принцип забезпечення прав споживачів, з огляду на захист їх інтересів та посилення ролі і правових позицій у системі ринкових відносин з урахуванням політики протекціонізму, що сприятиме забезпеченню рівноправ-

ності вітчизняних товаровиробників у міжнародній торгівлі та усуненню перешкод для доступу української промислової продукції на зовнішні ринки.

Інтегрувавши положення організаційної та економічної складових розвитку зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання, логічним вбачається визначення загальних характеристик організаційно-економічного механізму розвитку ЗЕД: це багатофункціональна комплексна система взаємопов'язаних елементів, механізмів, інструментів зовнішньоекономічних зв'язків суб'єктів господарювання, які покликані управляти ЗЕД, у контексті врахування впливу зовнішнього середовища, своєчасного реагування на них, проводячи необхідні реформи у внутрішньому середовищі.

Організаційно-економічний механізм розвитку ЗЕД перш за все враховує ресурсне забезпечення, цілі ЗЕД та кон'юнктуру внутрішнього й зовнішнього ринку. У свою чергу, враховується синергія економічних і організаційних компонент (рис. 4), шляхом проведення системного аналізу, планування і регулювання ЗЕД.

Висновки. Отже, очевидним є те, що саме за рахунок впровадження системи принципів реалізації організаційно-економічного механізму розвитку ЗЕД промислового виробництва, як гнучкої, адаптованої до змін зовнішнього середовища відповідними змінами внутрішнього середовища сукупності взаємозв'язаних цілей, ресурсів, кон'юнктури ринку, компонент організаційного та економічного змісту, принципів управління та методів проектування, можливим є розробка та реалізація програми розвитку ЗЕД промислового виробництва задля досягнення цілей стратегічного розвитку держави.

Рис. 3. Системність специфічних принципів реалізації організаційно-економічного механізму реалізації ЗЕД

Джерело : адаптовано автором за [5; 6]

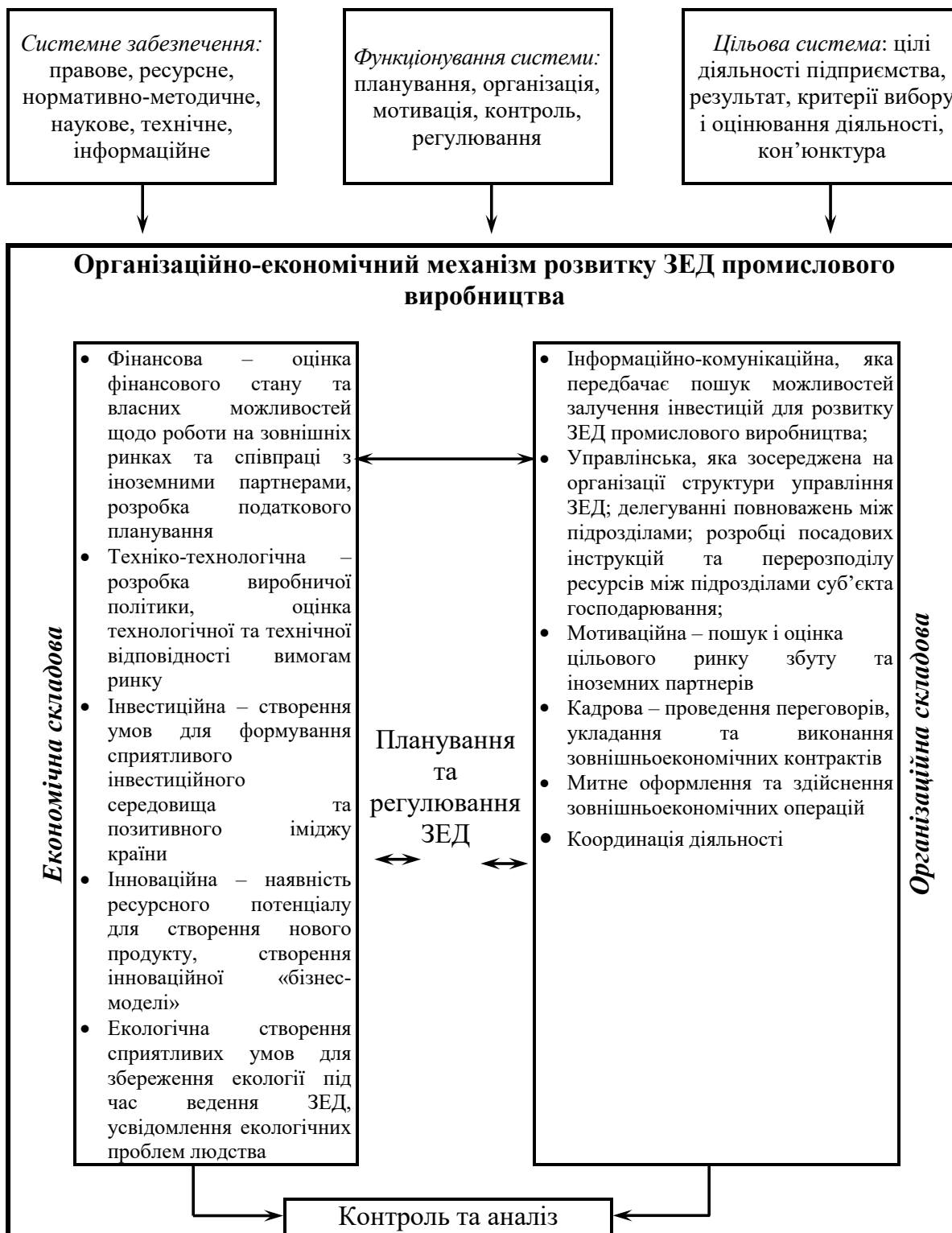

Рис. 4. Організаційно-економічний механізм розвитку зовнішньоекономічної діяльності промислового виробництва

Джерело: побудовано автором на основі [6–8]

Список використаних джерел:

1. Дурицька Г.В. Економічне регулювання виробництва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук : за спец. 08.00.03. Львів, 2007. 27 с.

2. Орлова К.Є. Взаємодія суб'єкта господарювання з зовнішнім середовищем як передумова досягнення стійкості функціонування. *Менеджмент суб'єктів господарювання: проблеми та перспективи розвитку* : кол. монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Г.М. Тарасюк. Житомир : ЖДТУ, 2012. С. 165–179.

3. Маргасова В., Акименко О. Вихід вітчизняних підприємств на європейський ринок в умовах посилення інтеграційних процесів. *Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Чернігів. нац. технол. ун-т. Чернігів : ЧНТУ, 2018. № 3(15). С. 7–14.*
4. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-XII. URL: <http://search.ligazakon.ua>
5. Козак Ю.Г. та ін. Зовнішньоекономічна діяльність: підприємство-регіон : монографія. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 240 с.
6. Орловська Ю.В., Дугінець Г.В. та ін. Управління зовнішньоекономічною діяльністю підприємства : навчальний посібник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. Ю.В. Орловської. Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2010. 302 с.
7. Біла І.П. Організаційно-економічний механізм управління гнучкістю виробничих систем : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами». Донецьк, 2006. 16 с.
8. Грішнова О.А., Василик О.В. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуалізацією трудової діяльності. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка. 2008. Вип. 6. С. 22–27.*

References:

1. Durytska H.V. (2007) Ekonomichne rehulyuvannya vyrobnytstva [Economic regulation of production]. Extended abstract of candidate's thesis, Lviv.
2. H.M. Tarasyuk (Eds.) (2012) The interaction of the business entity with the external environment as a prerequisite for achieving sustainable operation. *Business management: problems and prospects of development*. Zhytomyr: ZhSTU.
3. Marhasova V., Akymenko O. (2018) Vykhid vitchyznyanykh pidpryyemstv na yevropeyskyu rynek v umovakh posylennya intehratsiynykh protsesiv [Reorientation of the domestic enterprises on the european market in the conditions of integration processes strengthening]. *Problems and prospects of economics and management*, vol. 3, no. 15, pp. 7–14.
4. Pro zovnishnoekonomichnu diyalnist [About foreign economic activity] № 959-XII (16.04.1991). Retrieved from: <http://search.ligazakon.ua>
5. Kozak Yu.G. (2016) Zovnishnoekonomichna diyalnist: pidpryyemstvo-rehion [Foreign economic activity: enterprise-region]. Kyiv: Center for Educational Literature. (in Ukrainian)
6. Orlovska Yu.V., Duhinets H.V. (2010) Upravlinnya zovnishnoekonomichnoy diyalnistyu pidpryyemstva [Management of foreign economic activity of the enterprise]. Dnepropetrovsk: ART-PRESS. (in Ukrainian)
7. Bila I.P. (2006) Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm upravlinnya hnuchkisty vyrobnychykh system [Organizational and economic mechanism for managing the flexibility of production systems]. Extended abstract of candidate's thesis. Donetsk. (in Ukrainian)
8. Hrishnova O.A., Vasylyk O.V. (2008) Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm upravlinnya intelektualizatsiyeyu trudovoyi diyalnosti [Organizational and economic mechanism of management of intellectualization of labor activity]. *Bulletin of the Precarpathian University. Economy*, vol. 6, pp. 22–27.